

lar ve dünya hayatına aldanıp inkâra sanpanlar ise cehennem atılacaklardır. Onlar cehennemde âdeta unutulacaklar, kendilerine ne ilgi gösterilecek ne de özürleri dinlenecektir. Süre, bütün âlemlerin rabbi olan, göklerde ve yerde kendisinden başka azamet (kibriyâ) sahibi bulunmayan Allah'a hamd ve tâzimle son bulur.

Câsiye sûresini okumanın faziletine dair Übey b. Kâ'b'dan nakledilen ve bazı tefsir kitaplarında yer alan (Zemahşerî, IV, 232), "Hâ-mîm — Câsiye sûresini okuyan kimsenin günahlarını kıyâmet gününde Allah bağışlar ve heyecanını teskin eder" anlamındaki hadisin ve benzerlerinin mevzû olduğu kabul edilmiştir (Zerkeşî, I, 432).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgîb el-İsfahânî, *el-Müfredat*, "csv" md.; *Lisânü'l-‘Arab*, "csv" md.; Buhârî, "Tefsîr", 45/1; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), IV, 224-232; Kurtubî, *el-Câmi‘*, XVI, 156-178; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 432; Aynî, *‘Umdetü'l-kârî*, Beyrut 1972, XVI, 8-10; Âlûsî, *Râhu'l-me‘ânî*, VIII, 58-74; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 4305-4326; Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, İstanbul 1947, II, 772-776; Muhammed et-Tâhir b. Âşûr, *Tefsîr-ü't-tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus 1984, XXV, 323-378.

EMİN IŞIK

CASKEL, Werner

(1896-1970)

Alman şarkiyatçısı.

5 Mart 1896 tarihinde Danzig şehrinde doğdu. 1914'te Tübingen Üniversitesinde ilâhiyat ve Farsça okumaya başladı. Aynı yılın sonlarına doğru Berlin'e gidip tahsiline orada devam etti ve meşhur Delitzsch'ten Kur'an üzerine dersler aldı. I. Dünya Savaşı'nda Anadolu, Filistin, Suriye ve Mezopotamya'daki askerî hizmetleri sırasında Türkçe öğrendi. Savaşın ardından Berlin'de öğrenimine devam etti. Daha sonra Leipzig'ye gidip özellikle A. Fischer ve R. Hartmann'ın reh-

Werner Caskel

berliğinde Arabiyat ve İslâmiyat konularında araştırmalar yaptı. 1924 Temmuzunda dinler tarihi sahasında hazırladığı tezle doktor oldu. Aynı yıl, daha önce hizmetine girdiği Alman diplomat ve arkeologu Max Freiherr von Oppenheim'in araştırma seferlerinin neticelerini ilmi bakımdan değerlendirmeye başladı. 1928 yılında Berlin Üniversitesi'nde doçent oldu ve 1930'da Greifswald Üniversitesi'nde doçent kadrosuna tayin edildi. Ancak 1933 yılında Naziler'in iktidara gelmesiyle profesörlüğe yükselmesi imkânsızlaştığı gibi 1938'de doçentlikten de azledildi. II. Dünya Savaşı sırasında Von Oppenheim Vakfı'nda çalıştı. Daha sonra savaşta dağılan ve büyük kısmı tahrip edilen vakfın mal varlığı onun şahsî çabasıyla toparlanarak Köln'de yeni kurulan vakfa dahil edildi. 1946'da Berlin Humboldt Üniversitesi'nde profesör oldu. 1948'de Köln Üniversitesi'nde yeni kurulan Şark Filolojisi Kürsüsü'ne getirildi. 1964'te emekliye ayrıldı, 28 Ocak 1970 tarihinde öldü.

Caskel, ünlü Arabiyatçı August Fischer'in talebesi olarak onun ekolünü devam ettirmişti. Kendisinin 70. doğum yılı dönümünde (1966) çıkarılan armağında (*Festschrift Werner Caskel zum siebzigsten Geburtstag 5 März 1966*, nşr. Erwin Gräf, Leiden 1968) "Erinnerungen" başlığıyla yazdığı hâtıratında Alman şarkiyatçılığının 1939'a kadarki tarihçesi yer alır. Eserlerinin başlıcaları *Das Schicksal in der altarabischen Poesie* (doktora tezi, Leipzig 1926) ve *Ajâm al-‘Arab* (doçentlik tezi, *Islamica*, IV [1931], s. 1-99) ile iki ciltlik *Gamharat an-nasab, die Genealogie des Ibn al-Kalbî*'dir (Leiden 1966; bu eseri G. Strenzick ile birlikte neşretmiştir). Son eserde Caskel, kendisine ait olan "İslâm'dan önceki Arabistan tarihi destanlardan ibarettir" hipotezine göre tarihî gerçekleri ortaya koyarken eski Arap şiirinden hareket edip şiiri tarihî kaynak olarak değerlendirir. Ayrıca Von Oppenheim'in araştırmalarını bir araya toplayan dört ciltlik büyük eserin (*Die Beduinen*, I-III, Leipzig 1939-1952; IV, Wiesbaden 1968) I ve II. ciltlerini Bräunlich'le birlikte, III ve IV. ciltlerini ise tek başına derlemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, II, 465-466; Bedevî, *Mevsû‘atü'l-müsteşrikîn*, s. 314-316; "ed-Düktür Werner Caskel", *Mecelletü'l-‘Arab*, V/10, Riyad 1971, s. 961-963; E. Meyer, "Werner Caskel", *ZDMG*, sy. 122 (1972), s. 1-5.

H. AHMED SCHMIEDE

CASTELL, Edmund

(1606-1685)

Yedi dilde yazdığı büyük sözlükle tanınan İngiliz şarkiyatçısı ve Sâmî diller âlimi.

Cambridgeshire East Hatley'de varlıklı bir ailenin oğlu olarak doğdu. 1621'de Doğu dilleri tahsili için Cambridge'de Emmanuel College'e girdi ve 1625 yılında buradan mezun oldu. 1628'de mastırını, 1635'te bakaloryasını tamamlayan Castell, B. Walton'un *Biblia Polyglotta*'sının (Kitâb-ı Mukaddes'in çok dilde tercümesi) hazırlanması çalışmalarına birinci derecede yardımda bulundu. Walton'un kendisinin de itiraf ettiği gibi, Londra'da 1654-1657 yılları arasında altı cilt halinde yayımlanan *Biblia Polyglotta*'nın Sâmîrice, Süryânîce, Arapça ve Habeşçe tercümelerinin sorumluluğu tamamen Castell'e aitti. Ancak Walton, Castell'in bu sorumluluğuna, çok yoğun ve titiz bir şekilde çalışmasına, hatta yayım masrafları için kendi bütçesinden 1000 sterlin harcama fedakârlığında bulunmuş olmasına rağmen onun esere yaptığı büyük katkıyı aynı ölçüde takdir etmemiştir.

1660 yılında II. Charles'in tahta çıkışını kutlamak amacıyla İbrânî, Keldânî, Süryânî, Sâmîrice, Habeş, Arap, Fars ve Yunan dillerinde yazdığı şiirleri *Sol Angliae oriens auspiciis Caroli II regum gloriosissimi* (London 1650) adı altında bastırarak krala takdim etti ve nâil olduğu bir miktar ihсанla bozulmuş olan malî durumunu düzene koymaya çalıştı. 1661'de doktoraasını bitirdikten sonra büyük bir kütüphanesi bulunduğu için Saint John's College'e geçti ve *Biblia Polyglotta*'nın hazırlanmasında sarfettiği mesainin ilhamıyla 1651 yılından beri üzerinde çalıştığı *Lexicon Heptaglotton, Hebraicum, Chaldaicum, Syriacum, Samaritanum, Ethiopicum, Arabicum et Persicum* (yedi dilde sözlük: İbrânîce, Keldânîce, Süryânîce, Sâmîrice, Habeşçe, Arapça ve Farsça) adlı eserinin telifinde buranın kütüphanesinden çok faydalandı. 1666'da saray papazlığına, 1667'de Canterbury Katedrali'nde özel bir göreve tayin edildi; fakat sağlık sebeplerinden ve üniversitedeki Arapça hocalığından dolayı kilisedeki görevinden muaf tutuldu. 1674'te Royal Society üyeliğine seçildi. Yıllarca çalışmaktan yıpranmış durumda iken Essex'teki Hatfield Peverell bölgesi pa-

pazlığını kabul etti; oradan aynı vilâyetteki Wodeham Walter Kilisesi papazlığına, son olarak da Bedfordshire Higham Gobion Kilisesi'ne tayin edildi ve burada öldü.

Üniversitesinden yeterince ilgi görmemesine rağmen bu çevreye olan bağlılığını sonuna kadar sürdüren Castell, elinde bulunan yaklaşık kırk adet İbrânice, Arapça ve Habeşçe yazma eseri üniversite kütüphanesine, kendi kütüphanesinden seçilmiş 111 adet kitabı da Emmanuel College'e vasiyet etmiştir.

Castell, yoğun bir mesai sarfederek ve yardımcılarının da katkısıyla on sekiz yılda tamamladığı, birden fazla dilde düzenlenmiş sözlüklerin en meşhurlarından olan büyük lügatını 1669 yılında iki cilt halinde Londra'da yayımlamıştır. Sözlüğün Arapça kısmına Kur'an-ı Kerim'de ve İbn Sînâ ile Arap coğrafyacılarının eserlerinde geçen kelimeleri almıştır. Semitik filoloji için bir merhale teşkil eden eserin Süryânice bölümünü ayrı olarak neşreden J. D. Michaelis (Göttingen 1788), Castell'in çalışkanlığından övgüyle bahseder. Eserin İbrânice bölümü de Göttingen'de Tier tarafından yayımlanmıştır (1790-1792). Fakat bu riyazî sözlük ilk çıktığında fazla rağbet görmemiştir. Castell öldüğü zaman lügatın satılmayıp elde kalan 500 nüshası, vasiyetlerini yerine getirmekle görevlendirdiği yeğeni Mrs. Crisp tarafından kiraya verdiği evinde emanet bırakılmış ve daha sonra birkaç yıl içinde büyük ölçüde farelerin tahribatına uğrayan kitapların sağlam kalmış sayfalarından ancak bir tek nüsha derlenebilmiştir. II. Charles'a ithafen yazdığı sözlüğün önsözünde telifin hikâyesini anlatan Castell, büyük bir servet harcanarak hazırlanan eserini, çeşitli ıstırap verici hastalıklara rağmen aralıksız sürdürülen titiz ve dikkatli bir çalışmanın ürünü olduğunu yazar. Bu yorucu çalışmaya dayanamayan yardımcılarının bazıları yaşlı halinde onu terketmiş, birisi âniden ölmüş ve Castell onun cenaze masraflarını karşıladığı gibi yetim çocuğuna da sahip çıkmıştır. Eser uğruna yalnız hayatını ve gücünü değil servetini de harçayarak fakir düşen Castell borca girmiş ve kendi borçlarının yanında kardeşinin borçlarından da sorumlu tutularak bir ara hapse dahi atılmıştır; ayrıca büyük bir yangında da kütüphanesinin ve ev eşyasının önemli bir kısmını kaybetmiştir.

Biblia Polyglotta'ya yaptığı katkıların ve *Lexicon Heptaglotton* ile *Sol*

Angliae'nin dışında Castell'in Arapça öğrenmenin değeri ve faydaları üzerine yaptığı bir üniversite açış konuşmasını Kapp *Clarissimorum Virorum Orationes selectae* adlı kitabında yayımlamıştır. Ayrıca yakın dostu Lightfoot'a hitaben yazdığı yine sonradan yayımlanmış yirmi üç mektubu bulunmakta, İbn Sînâ'nın *el-Ķānûn fi'ṭ-ṭebb*'inin Plempius nüshasına eklediği hâşiye ise British Museum'da muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Lane-Poole, "Castell, Edmund", *The Dictionary of National Biography* (ed. L. Stephan—S. Lee), Oxford 1959-60, III, 1180-1181; Necîb el-Akîlî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1964, II, 42-43; Zirikîlî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 282; *TA*, IX, 471-472; *ML*, II, 805; R. Loewe, "Castell, Edmund", *EJd.*, V, 236-237; *Büyük Larousse*, İstanbul 1986, IV, 2210.

ZÜLFİKAR TÜCCAR

CASUS

(الجاسوس)

Arapça *ces* kökünden "gözetleyen, araştıran" mânâsında isim olan *casus* kelimesi, "düşmanın sırlarını araştırıp bilgi sızdıran, düşman içinde çeşitli yıkıcı faaliyetlerde bulunan kişi" anlamına gelmektedir. Bu faaliyet sırasında göz önemli bir fonksiyon icra ettiğinden Arapça'da *casusa* "göz" anlamına gelen *ayn* adı da verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de *casus* kelimesi yer almamakla beraber aynı kökten gelen *tecessüs* fiil olarak geçmektedir (el-Hucurât 49/12).

A) **Tarihçe. 1. Asr-ı Saâdet Dönemi.** Hz. Peygamber İslâm devletinin başkanı olarak barış ve savaş halinde üstünlük sağlamak amacıyla düşmanın siyasi, askerî ve iktisadî faaliyetlerine dair istihbarat çalışmalarına büyük önem vermiştir. Bedir Savaşı'na başlamadan önce Kureys ordusuyla ilgili araştırmalara bizzat katıldığı gibi önemli savaşların hemen hepsinde düşman hakkında bilgi toplayacak gözcüler göndermiş ve düşman ülkesinde yaşayarak merkeze bilgi aktaran casuslar görevlendirmiştir.

Hz. Peygamber'in istihbarat çalışmalarına verdiği önemi ve bu tür faaliyet alanlarının genişliğini gösteren örnekler olarak o dönemde görevlendirilen bazı casusları ve görevlerini zikretmek gerekir. Müslüman oldukları halde kimliklerini gizleyerek oturdukları Mekke, Evtâs, Necid ve Diyârıgatafân'dan siyasi, askerî ve iktisadî bütün önemli faaliyet-

leri rapor etmek üzere Ebû Temîm el-Eslemî, Abbas b. Abdülmuttalib, Enes b. Ebû Mersed, Ömer b. Saîdî ve Hüseyl b. Nüveyre el-Eşcaî; Kureys'in daha sonra Bedir Savaşı'na sebebiyet veren Suriye kervanını takip etmek üzere Talha b. Ubeydullah ve Saîd b. Zeyd; müslüman olduğunu gizleyen Mekkeli bir demirci ile irtibat kurarak Ayyâş b. Ebû Rebîa ve Seleme b. Hişâm adlı iki müslüman mahkûmu kaçırmak üzere Velîd b. Velîd b. Mugîre; Müreyşî Gazvesi öncesinde mensubu bulunduğu Benî Mustalîk kabilesinin Medine'ye saldırı için başlattığı hazırlık hakkında bilgi toplamak üzere Büreyde b. Husayb; Hâlid b. Süfyân b. Nübeyh el-Hüzelî'nin Medine'ye hücum etmek maksadıyla Urene'de taraftar toplamaya başladığına dair haberlerin aslını araştırmak ve doğru olduğu takdirde Hâlid'i öldürmek, ayrıca dört beş kişilik bir grupla beraber İslâm düşmanı yahudi Ebû Râfî'i öldürmek üzere Abdullah b. Üneys el-Cühenî; Hendek Muhasarası sırasında, müslüman olduğunu gizleyerek müttefik ordularının arasına girmek ve bölücü faaliyetlerde bulunmak suretiyle ordu mensuplarını birbirine düşürüp ittifaklarını dağıltmasını sağlamak üzere Benî Eşca' kabilesinin reisi Nuaym b. Mes'ûd; aynı ordunun içine sızarak bilgi toplamak üzere Cübeyl b. Âmir el-Belevî ve Huzeyfe b. Yemân; yine Hendek Muhasarası sırasında Benî Kurayza yahudilerinin tutumunu öğrenmek üzere Zübeyr b. Avvâm; Hudeybiye Antlaşması ile sonuçlanan umre yolculuğuna karşı Kureys'in aldığı tavır tesbit etmek için Büsr b. Süfyân; Huneyn Gazvesi'nden önce Hevâzin, Sakîf, Nasr ve Cüşem gibi kabilelerin toplandıkları haberinin alınması üzerine Medine'ye karşı bir savaş hazırlığı içinde olup olmadıklarını araştırmak maksadıyla Abdullah b. Ebû Hadred; Tebük Seferi'nden önce Benî Kâ'b kabilesini düşmana karşı kıskırtmak üzere Büdeyl b. Verkâ, Amr b. Sâlim ve Büsr b. Süfyân; Bedir Savaşı'nda yenik düşen Kureys kabilesini müslümanlara karşı kıskırtıp siyasi-askerî bir ittifak teklif ettiği ve Hz. Peygamber ile yaptığı anlaşmayı bozan benzeri hareketlerde bulunduğu tesbit edilen Medine yahudilerinin reisi Kâ'b b. Eşref'i öldürmek üzere Ebû Nâile'nin de aralarında bulunduğu bir grup ve Mekke'deki müslüman esirleri Medine'ye kaçırmak üzere Mersed b. Ebû Mersed el-Ganevî görevlendirilmişti. Hz. Peygamber'in casusları zaman zaman ödül-